

Teologian suuntauksia

Jouni Vilkka

Uskontotiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Kevät 2022

Sisällysluettelo

Johdanto	1
Teologian moninaisuus	1
Oikea uskonto?	4
Yhteenveto	5
Kirjallisuus	6

Johdanto

Vainion ja Kemppaisen toimittama teos *Modernin teologian suuntauksia* esittelee kirjoitushetkellä ajankohtaisia teologisen keskustelun aiheita (Vainio & Kemppainen 2014, s. 7–8). Käyn seuraavassa läpi niistä eniten itseäni kiinnostavia näkemyksiä.

Teologian moninaisuus

Jo artikkelikokoelman sisällysluettelosta saa jonkinlaisen käsityksen teologian keskustelunaiheiden moninaisuudesta. Valitut aiheet olivat kirjan työstämisen aikoihin eniten esillä. Aiempina vuosikymmeninä ja myös kirjan ilmestymisen jälkeen tilanne lienee ollut jossain määrin erilainen.

Kuten Vainio artikkelissaan kertoo, teologian keskeiseksi suuntaukseksi nousi 1800-luvun puolivälissä niin sanottu klassinen liberaali teologia, jonka haastajaksi nousi vuosisadan lopulla fundamentalismi. Väittely näiden suuntausten välillä etenkin Yhdysvaltojen koulutuspolitiikassa lienee tuttua monille teologian ulkopuolellakin. Postliberalismi kehittyi 1980-luvulla lähinnä liberaalteologiasta pyrkimyksenä ylittää liberalismiin ja fundamentalismin välille muodostuneet rajat, tavoitellen klassista kristinuskoa. Postliberaalit teologit ovat siirtyneet vahvasti kohti relativismia kieltämällä järjen neutraaliuden ja painottamalla yhteisön roolia. Esimerkiksi Marshall vetoaa ihmisten tapaan yleensä muodostaa uskomuksia ja käyttävät näin tehdessään kontekstisidonnaisia rationaalisuuden kriteerejä. (Vainio 2014, s. 10, 14–15.)

Teologian erilaisten näkemysten kirjosta saa käsitystä vaikkapa Sammalkiven artikkelista, jossa hän esittelee Lindbeckin ja Schelerin jaotteluita uusimman teologian suuntauksista. Lindbeck jakaa suuntaukset (1) kokemus-ekspressivistisiin (uskonnolliset opit ilmaisevat hengellisiä kokemuksia), (2) kulttuuris-lingvistisiin (uskonnolliset opit ovat uskonnollisessa kielessä ilmaistavia kulttuurisia elämänmuotoja) ja (3) kognitiivis-propositionaalisiin (hengellinen todellisuus ymmärretään kirjaimellisesti) teologioihin. Scheler nimittää viimeksi mainittua positiiviseksi teologiaksi, jonka

vastinparina on negatiivinen teologia. Jälkimmäinen ei ota kantaa Jumalan olemassaoloon. Vaikka se on melko epäuskottava lähtökohta uskonnollisen ajattelun kuvauksessa, se on ymmärrettävä suuntaus postmetafyysisessä teologiassa, jossa kiinnostus kohdistuu hengelliseen kokemukseen, ei mahdollisesti sen syynä olevaan todellisuuteen. Kuten Sammalkivi huomauttaakin, tällainen teologia ei kuitenkaan kykene erottamaan aitoa uskonnollista kokemusta harhoista tai vääristä käsityksistä. (Sammalkivi 2014, s. 134, 150–152).

Haverisen mukaan teologiaa on muokannut eniten feminismi sen toisesta aallosta lähtien. Feministinen teologia on siitä rehellistä, että se tunnustaa ideologisuutensa: se pyrkii tekemään yhteiskunnasta, uskonto mukaan lukien, oikeudenmukaisemman. Osa feministiteologeista pyrkii muuttamaan esimerkiksi kirkkojen käytäntöjä tasa-arvoisemmiksi ja on protestanttisissa kirkoissa saanutkin läpi naispappeuden. Näiden reformistien ohella on kuitenkin myös rejektionistisia feministiteologeja, jotka näkevät kristinuskon niin patriarkaalisena ja seksistisenä, ettei sen uudistaminen ole mahdollista tai järkevää, vaan se täytyy hylätä. Niinpä jotkut heistä kannattavat postkristillistä uskonnollisuutta, kuten New Age -liikettä: esimerkiksi wiccalaisuutta tai muuta jumalattaren tai jumalatarten palvontaa. (Haverinen 2014, s. 212–214, 224.)

Feministiset teologiat ovat usein yhteydessä ekoteologian yleisimpiin käsityksiin; molempia voi pitää vapautuksen teologian muotoina. Tarkoituksena näissä emansipatorisissa teologioissa on vapauttaa sorrettuja ja alistettuja, mikä on tietysti ihailtava pyrkimys. Ekoteologiassa tällaisia näkemyksiä voidaan kutsua Pihkalaa seuraten käytäntöön suuntautuvaksi ekoteologiaksi erotuksena deskriptiivisestä ekoteologiasta, jossa vain analysoidaan eri teologisten järjestelmien luontoa koskevaa ajattelua. Vaikka useimmat ekoteologit pyrkivät luonnon suojeluun ja yhdistyvät siinä laajemmin ympäristöliikkeeseen, on myös vastakkaisten käsitysten kannattajia, kuten Cornwall Alliance, jonka mukaan ilmastonmuutos ei ole ongelma ja siitä huolestumisen sijaan pitäisi keskittyä taloudellisen hyvinvoinnin lisäämiseen. Uskonnolla ja teologialla voidaan siis tässäkin aihepiirissä perustella täsmälleen vastakkaisia näkemyksiä. Ilmastonmuutoksesta huolestuneet radikaalit ekoteologit ovatkin taipuvaisia hylkäämään kristillisen tilanhoitajaetiikan ja kannattavat usein alkuperäiskansojen tai idän uskontoja, jotka he näkevät kokonaisvaltaisempina ja ympäristön kannalta kestävämpinä uskonnollisina ratkaisuin. Myös James Lovelockin “Gaia-hypoteesi” on

suosittu näissä piireissä, joko metaforisessa tai kirjaimellisessa muodossaan. Toki myös kristillisissä kirkkoissa on herätty ympäristöongelmiin, lähinnä tilanhoitajaetiikan näkökulmasta. Monet kristityt katsovat kuitenkin tarpeelliseksi tulkita uskontonsa peruskäsitteitä vahvasti uudestaan, hyläten jopa niinkin perinteiset käsitykset kuin perisyntin. (Pihkala 2014, s. 233, 235, 239, 243–245, 247.)

Eräs viime aikoina suosiota saanut teologinen näkemys, joka ottaa kantaa Jumalan todellisuuteen ja ominaisuuksiin on Moltmannin keksimä panenteismi. Se on klassisen teismin ja panteismin hybridi, jossa panteismin tavoin Jumala ja maailma eli luonto samastetaan, mutta siihen lisätään klassisen (mono)teismin ajatus yliluonnollisesta Jumalasta. Näin koko maailma on Jumalaa, mutta Jumala on myös jotain enemmän, jotain tavoittamatonta ja tuonpuoleista. Panenteismi liittyy yleensä prosessiteologiaan, jonka tärkein kehittelijä oli Alfred North Whitehead. Hän onnistui vakuuttamaan itsensä siitä, että ajattelun kyky tavoittaa todellisuuden loogisia piirteitä viittaa Jumalan olemassaoloon. Pahan ongelma ja halu sovittaa teologia luonnontieteen tuloksiin johti hänet ajattelemaan, että maailma ja Jumala, jotka siis ovat osittain sama asia, ovat edelleen keskeneräisessä prosessissa ja kehittyvät vieläkin. Näkemys ei yrityksestä huolimatta ole välttämättä klassista teismä paremmin yhteensopiva tieteen tulosten kanssa. Se on kuitenkin saanut suosiota esimerkiksi ekoteologien keskuudessa, koska sopinee perinteistä monoteismä paremmin yhteen ympäristön suojelullisen ajattelun kanssa. (Kärkkäinen 2014, s. 101; Kojonen 2014, s. 77–78; Pihkala 2014, s. 253.)

Radikaali ortodoksia on uusi teologian suuntaus, joka syntyi vasta 1990-luvulla. Sen erikoisiin väitteisiin kuuluu panenteismä (ja panteismä) muistuttava käsitys, että koko maailma on yliluonnollista. Ilmeisesti tarkoitus oli lähinnä painottaa Jumalan läsnäoloa maailmassa erotuksena kristinuskon perinteisille transsendentalistisille käsityksille. Radikaalin ortodoksian piirissä esimerkiksi väitetään, että sekularismi ja markkinatalous ovat syrjäyttäneet kristinuskon länsimaissa, sekä pyritään uskottelemaan, että neutraalius julkisessa tilassa ei ole mahdollista. (Kempainen 2014, s. 109–110, 117, 121–124, 128–129.)

Kristinuskon kyvyttömyys vastustaa natsismin nousua ja useiden protestanttisten teologiiden ja kirkonmiesten jopa myönteinen suhtautuminen natsismä nousivat sodan jälkeen huomion kohteiksi. Toki useat papitkin tekivät parhaansa natsismä

vastustaakseen ja jopa päätyivät keskitysleireille, mutta saksalaisten uskonnollisuus ei estänyt natsien nousua valtaan, vaan jopa edisti sitä (kristinuskon vaikutuksesta antisemitismiin esim. Myllykoski & Lindgren 2005). Natsismilla oli myös toisenlainen vaikutus teologiaan. Holokaustin mittavuuden paljastuminen sodan jälkeen sai nimittäin jotkut teologit kuten Söllen hyväksymään, ettei kärsimyksen ongelmaan ole uskottavaa ratkaisua teismissä. (Päivänsalo 2014, s. 189, 196.)

Oikea uskonto?

Konstantinolaisen käänteen seurauksena aiemmin kielletystä kristinuskosta, joka oli joutunut puolustautumaan muiden uskontojen ja näkemysten paineita vastaan, olikin tullut ensin yksi Rooman valtion uskonnoista ja sittemmin ainoa sallittu uskonto. Keskiajalla ajateltiin, että evankeliumi on käytännössä jo viety kaikille kansoille, joista osa vain jääräpäisyyttään kieltäytyy sitä hyväksymästä. Niin sanotut löytöretket kuitenkin paljastivat, että on sittenkin vielä uusia maita ja kansoja, jotka eivät ilosanomaa ole saaneet. Imperialistisen kolonialismin aikana uskontoa haluttiin käyttää entistä enemmän oikeutuksena siirtomaiden ihmisten alistamiselle lähetyskäsken nojalla. Tietoisuus muista uskonnoista ja erilaisista ajatuksista kuitenkin vaikutti myös länsimaiden ihmisiin ja lopulta jopa katolinen kirkko avautui uskontojen vuoropuhelulle yksisuuntaisen saarnaamisen sijaan. Nykyään tietoisuus erilaisista uskonnoista ja käsityksistä muutenkin on lisääntynyt muuttoliikkeiden ja etenkin internetin ansiosta. Uskontoteologiassa pyritään selvittämään kristinuskon ja muiden uskontojen suhdetta. Parhaimmillaan, ainakin näin filosofin näkökulmasta, tavoitteena on löytää totuus. Lähtökohdan ongelmallisuus tulee kuitenkin pian esiin, kun erilaisia teologisia näkemyksiä jaotellaan eksklusivismiin (pelastus on yksin kristinuskossa), inklusivismiin (muillakin uskonnoilla on myönteinen rooli, tosin vain kristinuskossa on lopulta oikeassa) ja pluralismiin (kaikki uskonnot ovat pelastusteitä). Kaikissa lähtökohtana siis on uskontojen tai ainakin kristinuskon totuus. Nykyään on kuitenkin pakko hyväksyä, että on eri asia seurata Krishnaa, Jeesusta tai Koraanin ilmoitusta, eikä näistä mitään voida osoittaa muita oikeammaksi. (Komulainen 2014, s. 158–162, 164, 168, 171.)

Luonnontieteen vallankumouksen seurauksena syntyi Valistuksen suosituin uskonnon muoto, deismi, pyrkimyksenä muodostaa järjen uskonto, joka ei olisi ristiriidassa tieteen kanssa. Siinä Jumalalle jäi vain Luojan rooli, muuta vaikutusta luomakuntaansa Hänellä ei olisi. Sitten tiede, etenkin Darwinin jälkeen, on tehnyt vaikeammaksi deisminkään hyväksymisen. Siitä huolimatta katolinen kirkko edelleen pitää virallisena oppinaan luonnollisen teologian väitettä, että Jumala voidaan tuntea maailman perusteella. Tätä voidaan yrittää perustella esimerkiksi mielen toimintojen fysikalistisen selittämisen väitettyyn vaikeuteen vetoamalla. (Kärkkäinen 2014, s. 61–63, 68. Pihkala 2014, s. 243–245, 255.)

Kuten Kojonenkin tuo esiin, erilaisten uskonnollisten ja teologisten käsitysten moninaisuus tekee kyseenalaiseksi väitteen ihmismielen kyvystä tavoittaa Jumala. Jumalan kätkeytyneisyys on itsessään vahva argumentti Jumalan olemassaoloa ja etenkin siihen uskomista vastaan. (Kojonen 2014, s. 71, 79–80.)

Yhteenveto

Olen esitellyt Vainion ja Kemppaisen toimittamassa teoksessa *Modernin teologian suuntauksia* esiteltyjä teologisia keskusteluja ja näkökulmia. Jos jotain yleistä modernista teologiasta voi sen perusteella sanoa, niin ainakin sen, että keskustelu on monipuolista ja esitetyt näkemykset poikkeavat hyvinkin paljon toisistaan: on sanatarkkaan Raamatun tulkintaan tukeutuvia fundamentalisteja, liberaalia feminististä teologiaa ja ekoteologiaa, deismia ja niin edelleen. Ei ole myöskään uskottavaa, että nämä keskustelut aivan pian päättyvät yksimielisyyteen. Paremminkin jokainen sukupolvi luo oman teologiansa.

Kirjallisuus

Burden of Proof. Logical Fallacies -sivusto. [Osoitteesta <https://www.logicalfallacies.org/burden-of-proof.html> katsottu 2022-04-04.]

Carlin, George (2011). Ote stand-up esityksestä. [Osoitteesta <https://youtu.be/Igsb3ejgbL8?t=37> katsottu 2022-04-02.]

Haverinen, Soili (2014). ”Feministinen teologia”, teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 212–232 . Helsinki: Kirjapaja.

Kemppainen, Lauri (2014). ”Radikaali ortodoksia”, teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 109–133. Helsinki: Kirjapaja.

Kojonen, Rope (2014). ”Luonnollinen teologia”, teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 60–83 . Helsinki: Kirjapaja.

Komulainen, Jyri (2014). ”Uskontoteologia”, teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 158–180 . Helsinki: Kirjapaja.

Kärkkäinen, Veli-Matti (2014). ”Trinitaarinen teologia”, teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 84–108 . Helsinki: Kirjapaja.

Myllykoski, Matti & Svante Lindgren (2005). *Murhatun Jumalan varjo. Antisemitismi kristinuskon historiassa*. Yliopistopaino.

Pihkala, Panu (2014). ”Ekoteologia”, teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 233–260 . Helsinki: Kirjapaja.

Päivänsalo, Villa (2014). "Poliittinen teologia", teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 181–211 . Helsinki: Kirjapaja.

Sammalkivi, Mikko (2014). "Postmetafyysinen teologia", teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 134–157 . Helsinki: Kirjapaja.

Vainio, Olli-Pekka (2014). "Postliberalismi", teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 10–33. Helsinki: Kirjapaja.

Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*. Helsinki: Kirjapaja.

Visala, Aku (2014). "Filosofinen teologia", teoksessa Vainio, Olli-Pekka & Lauri Kemppainen (toim.) (2014). *Modernin teologian suutauksia*, s. 34–59. Helsinki: Kirjapaja.